

Сведения о характере ударения приводятся или в разделах, в которых описывается парадигматика части речи, или вынесены, где это целесообразно, в особый раздел, как это сделано в главе о существительных. При описании акцентологических характеристик имен существительных обращается внимание не только на продуктивность и непродуктивность существующих акцентологических типов, но и на их состав с точки зрения морфологических, лексико-грамматических, тематических, словообразовательных (производность – непроизводность, словообразовательный тип), структурных (тип основы, количество слогов) характеристик.

В заключение хочется сказать, что вышедшее в свет пособие (а надо надеяться, что уже скоро студенты смогут взять в руки и вторую часть) будет не только во многом незаменимым для изучающих русский язык филологов, но в силу своей комплексности оно будет интересно и необходимо всем, кто хочет расширить и углубить свои знания русского языка.

В.А. Баранов

Hüttl-Folter, G.: Syntaktische Studien zur neueren russischen Literatursprache. Die frühen Übersetzungen aus dem Französischen. Böhlau Verlag Wien – Köln – Weimar 1996, 319 S. (ISBN 3-205-98473-0)

Autorkou recenzované knihy je rakouská rusistka a slavistka Gerta Hüttlová-Folterová, em. profesorka ruského jazyka Ústavu slavistiky na univerzitě ve Vídni, která celá desetiletí věnovala studiu historického vývoje slovní zásoby ruštiny (u nás je známa především její poslední monografie *Die trat-torot Lexeme in den altrussischen Chroniken. Ein Beitrag zur Vorgeschichte der russischen Literatursprache*. Wien 1983). Asi od poloviny 80. let zaměřila své badatelské úsilí na výzkum skladby ruského jazyka XVIII. stol., neboť poznání tohoto údobí má velký význam pro objasnění vývoje novodobého spisovného jazyka.

Předkládaná monografie představuje rozbor tří rozsáhlých překladů z francouzštiny do nové ruštiny: *Разсуждение о оказательствах к миру 1720/* (jde o jeden z prvních překladů, a tudíž zaslouží si pozornost filologů; jeho jazyk je blízký jazyku jednacím), *Разговоры о множестве миров 1730/* od A. Kantemira (je to jeden z nejrozsáhlejších překladů prózy z francouzštiny /200 stran/) a *Военное состояние Оттоманския империи...1737/* od V. Tredjakovského (také velmi rozsáhlý překlad; první díl čítá 110, druhý 155 stran velkého formátu).

Recenzovaná práce je výsledkem téměř desetiletého usilovného snažení. Autorka se v ní zabývá problematikou synchronního popisu skladby podřadného souvětí ve výše zmíněných překladech. Tyto překlady zvolila ze dvou důvodů: 1/ patří k nejstarším textům napsaným novodobým ruským spisovným jazykem, 2/ francouzština hrála důležitou úlohu při konstituování novodobého ruského spisovného jazyka. Dosud existující práce se omezují především na popis jednotlivých větných členů nebo konstrukcí v určitém časovém úseku nebo v konkrétním díle, popř. zkoumají vyjádření určitých syntaktických vztahů. Tato studie se vyznačuje tím, že jsou v ní rozebrány veškeré vedlejší věty a přechodníkové konstrukce, které jsou doloženy ve zkoumaných písemných památkách.

Monografie je rozdělena do dvou rozsáhlých částí. Jim předchází obsah (*Inhalt*, s. 7), předmluva v němčině (*Vorwort*, s. 9–11) a v ruštině (*Предисловие*, s. 12–14), v níž autorka seznamuje čtenáře s podněty, které ji přivedly k výzkumu sledované problematiky, seznam používaných zkratk (*Abkürzungen*, s. 15), úvod (*Einleitung*, s. 16–29), v němž je podána v obecné rovině ja-

zyková charakteristika zkoumaných překladů, a konečně výčet užívaných v knize grafických značek (*Regeln der formalisierten Darstellung*, s. 29–32).

V první části knihy (*Die Hypotaxe*, s. 35–224) přistupuje H.-F. k syntaktické analýze textů. Svě výklady začíná vztaznými větami, které patří k hojně se vyskytujícím vedlejším větám. Nejvyšší frekvenci tu zaznamenává spojovací výraz *которые*. Pokud jde o pův. vztazné zájmeno csl. původu *иже, яже, еже, lze* jej podle H.-F. považovat v období konstituování ruského spisovného jazyka nového typu za archaismus, neboť se vyskytlo jen ojediněle, a to pouze v prvním ze zkoumaných překladů. Na základě zevrubného studia textů přišla H.-F. k poznatku, že francouzština měla vliv na výběr určitého typu vztazné věty, která se stala velmi užívanou konstrukcí, a zůstala jí doposud. Jsou uváděny všechny typy spojovacích prostředků, které se vyskytly v překladech, s uvedením ruských a jim odpovídajícím francouzských dokladů.

Další kapitoly jsou věnovány spojkovému souvětí podřadnému. K nejhojněji se vyskytujícím patří věty obsahové. Nejčastěji užívanými spojkami jsou zde *что, чтоб*. Následují výklady o větách příslovečných: postupně jsou probírány věty časové (nejfrekventovanější spojka *когда*), podmínkové (nejběžnějšími jsou spojky *если, ежели*), přípustkové (nejhojněji se vyskytuje spojka *хотя*), účinkové (doložena jediná spojka *так что*), přičinné a důvodové (k obvyklým spojkám náleží *понеже, для того что, потому что*), účelové (obvykle se vyskytují spojky *дабы, чтоб, для того – чтоб*). Dále jsou rozebírány věty vyjadřující příslovečné určení způsobu. Zde jsou jmenovány věty srovnávací (obvykle se zde vyskytují spojky *как, так – как, так как, нежели*), účinkové (nejčastěji jsou doloženy spojky *так – что, столько – сколько, столько – что, толь – что*), způsobové věty, které charakterizují věcný obsah jako celek (tento vztah je vyjádřen pouze spojkami *как, как бы*). Následují věty výjimkové (vedle jiných spojek se tento vztah vystihuje především pomocí *разве, нечто иное как, кроме /того/ что, как, нечто иное, как токмо*), věty vyjadřující podřadné odporovací vztah (poměr mezi větami je formulován spojkami *вместо того, что; вместо того, чтоб; когда*) a konečně věty místní (doloženy jsou pouze spojovací výrazy *зде, куда*).

Každému typu vedlejší věty je vyčleněna samostatná kapitola. H.-F. registruje jejich početní zastoupení. Udává přesný výčet jednotlivých spojovacích prostředků. Jejich využití je ilustrováno paralelně na ruských a francouzských příkladech. Pozornost je soustředěna na to, zda sledované konstrukce jsou ve větě v antepozici, interpozici či postpozici, a také do jaké míry je ruský překlad ovlivněn francouzskou předlohou. Na samém konci každé kapitoly jsou uvedeny tabulky, které obsahují přehled údajů o výskytu a užití jednotlivých spojovacích výrazů v každém ze studovaných textů.

Druhá část knihy (*Die Gerundialkonstruktionen in den untersuchten Übersetzungen*, s. 225–306) popisuje užití přechodníkových konstrukcí ve studovaných překladech. Už na začátku svých výkladů upozorňuje H.-F., že jde o nelehký úkol, neboť přechodníkové obraty představují značnou různorodost. Jestliže v první části knihy byl zkoumán výskyt jednotlivých typů vedlejších vět současně ve všech třech textech, fungování přechodníkových obrátů je zjišťováno zvlášť. Každému překladu je věnována samostatná kapitola. Na počátku je vždy uveden celkový počet zaregistrovaných přechodníků v každé památce. H.-F. si všímá, zda dané přechodníkové spojení je doloženo ve francouzské předloze, nebo zda ruskému přechodníkovému obratu odpovídá v originále zcela jiná konstrukce. Zkoumané přechodníkové vazby jsou rozděleny na jednotlivé typy: 1/ přechodník nedokonavého vidu na *-а /-я/, -ючи /-ючи/* (zvlášť je zkoumán tvar *будючи* ve funkci spony); 2/ přechodník nedokonavého vidu na *-е, -вши, -ши;* 3/ přechodník dokonavého vidu na *-е, -вши, -ши;* 4/ přechodník dokonavého vidu na *-а /-я/,* 5/ přechodníkové konstrukce se sponou *будючи;* 6/ přechodníkové konstrukce se sponou *быв/ши/*. Sledována je jejich pozice ve větě (antepozice, interpozice, postpozice), časová souvztážnost vzhledem k predikátu v hlavní větě

(předčasnost, současnost, následnost), jejich struktura (zda mají či nemají vlastní subjekt), zda jde o tzv. přechodníky holé či rozvitě a konečně jejich větná funkce. Veškerý dokladový materiál v ruštině je souběžně uváděn s doklady ve francouzském originále. Na konci každé kapitoly jsou připojeny synoptické tabulky, z nichž lze vyčíst početní zastoupení těchto obrátů; první tabulka obsahuje číselné údaje frekvence výskytu přechodníků v daném díle, druhá postihuje údaje o těchto konstrukcích, které nemají odpovídající obrat v originále, a třetí uvádí statistické údaje, které se týkají tzv. holých přechodníků (v písmu nejsou odděleny od hlavní věty čárkou).

Druhou částí končí vlastní výklady. Následuje pečlivě provedený seznam odborné literatury (*Literaturverzeichnis*, s. 307–313) a rejstřík použitých termínů a spojovacích prostředků (*Wortregister*, s. 314–319) s uvedením paginace výskytu v recenzované knize. To zajistí přispěje k rychlé orientaci a k snadnému nalezení potřebných údajů.

Zpracování dané problematiky představuje nelehký úkol, jehož se autorka zhostila velmi úspěšně. Svá tvrzení buduje na široké filologické erudici a dokládá je podle našeho názoru výstižnou a vyčerpávající exemplifikací. U všech sledovaných jevů uvádí statistické údaje. Autorkou provedený výzkum mj. potvrdil: 1/ sled vedlejších vět se ve zkoumaných textech téměř vždy shoduje s originálem; 2/ užití archaických spojek a spojovacích slov je ve všech typech vedlejších vět velmi omezeno; 3/ jazyk originálu silně ovlivnil výběr určitých typů konstrukcí (shodují se s konstrukcemi ve francouzské předloze); 4/ gentivní spojení s *который* v přivlastňovacím významu představuje rusifikaci konstrukce v důsledku záměny *иже* > *который*; 5/ ve zkoumaných překladech jsou početně silně zastoupena přechodníková spojení, a to mnohem častěji než v originále: přechodníkovými obraty jsou nahrazovány především francouzské infinitivní konstrukce (pozice přechodníků v ruské větě téměř vždy závisí na francouzském originálu).

Aleš Brandner

Аверина, С. А.; Азарова И. В.; Алексеева, Е. Л.; Герд А. С.; Кривоносов, А. Д.; Захарова Л. А.: Лексика и морфология в русской агнографической литературе XVI века. Опыт автоматического анализа Санкт-Петербург, Издательство С.-Петербургского университета, 1996, 216 с. (ISBN 5–288–01568–6)

Výše citovaná publikace je pokračováním a zároveň završením cyklu monografií mapujících morfologický a slovtvorný systém církevní slovanštiny tak, jak jej zachycují památky ruské hagiografické literatury v období od 15. do počátku 17. stol. Materiál těchto památek byl uložen do počítačové databáze a posléze byl počítačovou metodou analyzován a vyhodnocen, což je jistě mimo jiné potěšující příspěvek k žádoucímu, ale dosud ne zcela samozřejmému využívání výpočetní techniky v diachronní lingvistice.

První monografie cyklu podala přehled systému jmenné flexe a vyšla pod titulem *Язык русской агнографии. Опыт автоматического анализа* v roce 1990. Druhá monografie *Лексика и словообразование в русской агнографической литературе XVI века. Опыт автоматического анализа*, která vyšla v roce 1993, pak byla věnována jmenné slovtvorbě, jak je zřejmé již z názvu. Tuto práci dostatečně přiblížila svou recenzí kolegyně E. Havlová (E. Havlová, SPFFBU A 43, s. 162–163).

Tyto monografie poskytly jasnou představu o morfologickém systému církevně slovanského jazyka uvedeného období, o jeho typu, paradigmatických a kvantitativních modelech, a tím daly